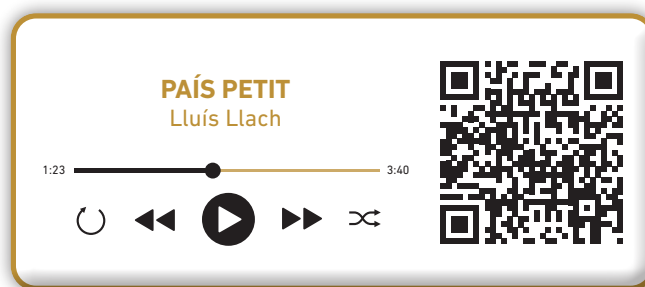

ANYS D'ASSENTAMENT I AFIRMACIÓ DEL CECBLL COM A PAL DE PALLER CULTURAL A LA COMARCA

El Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat (1986-1990)

MARIBEL OLLÉ TORRENT

Sòcia i gerent del CECBLL als anys 90

Els anys que van del 1986 al 1990 es troben plenament immersos en tot el tràfec de transformacions administratives, territorials, econòmiques, socials i de tota mena que es deriven d'una allargada Transició a la democràcia, com són la Llei d'Ordenació Territorial de Catalunya (LOT) amb la creació de les comarques i els seus òrgans, la crisi econòmica i la reindustrialització a través de les Zones d'Urgent Reindustrialització (ZUR), el debat sobre les Olimpíades de Barcelona¹ amb afectació a la comarca pel Canal Olímpic de Castelldefels i l'ampliació de l'aeroport, el desviament del riu Llobregat amb el Pla del Llobregat o la creació de centres universitaris a la comarca.

I el CECBLL va estar present en tots aquests afers que afectaven la comarca, com a actor, amb participacions i aportacions que responien a l'interès del territori, molt especialment a través de les Jornades d'Estudis, una de les seves eines més importants d'intervenció, per la seva capacitat de crear interlocució en el debat comarcal i en relació amb l'àrea metropolitana.

Alhora el Centre es consolidava a través del trasllat de la seva seu, de la relació amb l'Arxiu Comarcal, de la professionalització de la seva gestió, de l'establiment de convenis amb els ajuntaments de la comarca i amb el Consell Comarcal, que comporta la realització

de projectes de gran abast quant a pressupost, com l'*Atlas Comarcal del Baix Llobregat*, que significa un reconeixement del saber fer del Centre, del seu rol a la comarca i de l'àmplia nòmina de col·laboradors reconeguts en els diferents àmbits del coneixement. I el desenvolupament de les Recerques Col·lectives assolía el seu màxim nivell.

En efecte, en la dècada dels vuitanta del segle xx, s'estableixen un bon plec d'estructures administratives de la nova democràcia i alhora es generen projectes de transformació econòmica, social i territorial, que impliquen de ple la comarca del Baix Llobregat.

D'entre tots, possiblement n'hi ha una d'especialment significativa pel que afecta al fet comarcal —donada la vocació inequívocament comarcalista del CECBLL i les dificultats que havia significat aquest fet de cara a la seva legalització— com és la Llei d'Ordenació Territorial de Catalunya (Llei 6/1987, de 4 d'abril, de l'organització comarcal de Catalunya), partint de la qual es recupera l'estructura comarcal republicana, es nomena Sant Feliu de Llobregat com a capital de comarca i es crea el Consell Comarcal, a més de fixar la nova estructura de governança metropolitana.

¹ Escollida seu Barcelona el 1986 i celebrades el 1992.

Com ja s'ha indicat, el Centre participava en el debat territorial/comarcal des de feia anys, com mostren l'editorial del seu Butlletí número 1, o les IV Jornades d'Estudis (1983) específicament d'aquesta temàtica: "El Baix Llobregat i la nova divisió comarcal". L'aprovació de les Lleis 1987 d'Ordenació Territorial implica el reconeixement de la comarca del Baix Llobregat, amb 27 municipis, i alhora crea dues entitats i una mancomunitat metropolitanes amb dimensions territorials diferents, amb una clara afectació a la comarca del Baix Llobregat. Com indica Jesús Vila al llibre *Fer Comarca. El Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat (1974-2015)*, "el Centre d'Estudis Comarcals [...] es va convertir en el principal impulsor de la unitat territorial del Baix Llobregat", com així es recull en els editorials dels butlletins de l'entitat dels anys 1988 al 1990, moment en què s'incorporen a la comarca els municipis de Sant Just Desvern i Esplugues de Llobregat. El debat també abastava els casos de l'Hospitalet de Llobregat, Castellbisbal i Begues, així com les diferents àrees de la comarca, com el Baix Llobregat Nord.

La recuperació de la comarca, la seva capitalitat a Sant Feliu de Llobregat, la constitució del Consell Comarcal i la creació de l'Arxiu Comarcal impulsaren el Centre a traslladar la seva seu del Museu de l'Enrajolada a Martorell cap a Sant Feliu de Llobregat, al domicili de l'Arxiu Comarcal, a través d'un acord amb aquesta institució i d'un conveni amb l'Ajuntament de Sant Feliu, com recull el Butlletí núm. 12 / 1987.

Des del primer moment, la relació amb l'Arxiu Comarcal va ser intensa i complementària, com posa de manifest no només el fet d'aixoplugar el Centre a la seva seu, sinó també que la seva directora, Mari Luz Retuerta, ja fos membre de la Junta del CECBLL des del 1983 i ho continués sent durant molts més anys, així com la tasca de recerca que els socis i col·laboradors del Centre varen dur a terme des del primer moment en els seus fons documentals, participant ella mateixa en diverses de les recerques del Centre.

La comarca del Baix Llobregat es veié àmpliament afectada per la crisi econòmicoindustrial que arrencà cap al 1978 i es va perllongar fins a la segona meitat de la dècada dels vuitanta. El Centre organitzà el 1986 a Esplugues de Llobregat les VI Jornades d'Estudis dedicades a "La represa industrial del Baix Llobregat", amb una àmplia participació sindical, patronal i de la Generalitat, i els butlletins del Centre núm. 9 i 10 del 1986.

► Acte de presentació del llibre *Guerrillers al Baix Llobregat* a Can Ricart (Sant Feliu de Llobregat). D'esquerra a dreta: Josep Massot, director de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, l'historiador Josep Fontana, Francesc Baltasar, alcalde de Sant Feliu de Llobregat, l'historiador Josep Benet i Jaume Codina, president del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, 26 de novembre de 1986. Fotògraf: Blas Serrano. ACBL. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat

No estava encara solucionada aquesta important problemàtica de la crisi industrial que va caldre dedicar també l'atenció al projecte de desviament del riu Llobregat. El Butlletí núm. 10 del 1986 edita un comunicat del Centre "Contra el desviament del Llobregat". En certa mesura era la continuació de tot el projecte olímpic que havia merescut les Jornades d'Estudis de l'any anterior.

Un altre àmbit al qual el Centre d'Estudis va dedicar la seva atenció i els seus esforços va ser a la proposta d'establir centres universitaris a la comarca; en concret el projecte d'instal·lar-ne un al costat de la Colònia Güell. El projecte arrencat inicialment amb una possible ampliació de la UB, avançà cap a la creació d'una nova universitat pública, similar a l'Autònoma del Vallès. Finalment, però, el projecte no es dugué a terme, fet que provocà una gran decepció

a la comarca. El Centre hi va tenir una participació directa, tot i que discreta, organitzant el 1988 les VII Jornades d'Estudis "Universitat al Baix Llobregat", a la Colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló, i amb diferents editorials i articles als butlletins dels anys 1988, 1989 i 1990, fins i tot participant en un manifest "Reclamem per al Baix Llobregat la IV Universitat", tal com recull el butlletí núm. 19 del 1989.

Si bé el Centre exercia la seva dimensió social molt especialment a través de les Jornades d'Estudis, alhora desenvolupava la més genuïna de les seves activitats com a centre d'estudis, és a dir, la de promoure la recerca i produir coneixement comarcal, a través de tota una tasca de dinamització de projectes de recerca que se substancïà en les Recerques Col·lectives, nascudes quatre anys abans sota el lema "Coneguem la nostra comarca", i obertes a qualsevol persona estudiosa del tema proposat que volgués prendre-hi part, la qual cosa esdevingué una altra gran eina de participació que aportava una visió comarcal. Com recull el butlletí núm. 10 del 4t trimestre del 1986, el novembre d'aquell any es presentava l'edició de la primera recerca *Guerrilles al Baix Llobregat*, amb la participació de 29 estudiosos

i la presència de Josep Fontana, llibre editat per Publicacions de l'Abadia de Montserrat, gràcies a la inestimable complicitat de Josep Massot, el director de l'editorial, que esdevingué una col·laboració fonamental per assegurar la publicació de les recerques del CECBLL i situar en un lloc de prestigi les seves publicacions.

En aquest període d'anys s'iniciaren tot un plec de Recerques Col·lectives, de les quals finalitzaren i es publicaren *Col·lectivititzacions al Baix Llobregat, 1936-1939* (II Recerca Col·lectiva), *El pas de la societat agrària a industrial* (III Recerca Col·lectiva) i *El Franquisme al Baix Llobregat* (IV Recerca Col·lectiva). Totes elles aportacions significatives per a la historiografia local i comarcal i per a la catalana, publicades per Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Aquesta ingent activitat i producció cultural desplegada al territori pel CECBLL, com la que desplegaven en els seus territoris altres centres homòlegs o d'àmbit més gran, no tenien un reconeixement adequat per part de les institucions, des de les polítiques a les acadèmiques, amb el que això comportava d'esforços i dèficits, i més enllà de l'activitat en si, el CECBLL, com a Centre, maldava junt amb els seus homòlegs, per tenir aquest reconeixement i en conseqüència un suport indispensable per garantir un funcionament, no de supervivència i condicionat, sinó autònom i de plantejaments ambiciosos. A fi de dotar-nos d'una estructura organitzativa en l'àmbit de parla catalana que plasmés aquesta realitat dels centres d'estudis com a agents de desenvolupament territorial i cultural i dotés de canals de visibilització de la seva producció, especialment la historiogràfica, al conjunt de la societat, es feien trobades amb altres centres d'estudis comarcals. Com a punt culminant d'aquest procés, amb la complicitat i l'altaveu que van ser els *Plecs d'Història Local de l'Avenç*, Andreu Mayayo, al *Plecs d'Història Local* número 13 de l'Avenç del febrer del 1988, feia públic que es proposava de crear una Federació de Centres d'Estudis Locals i Comarcals de Catalunya i plasmava sis objectius principals: disposar d'una interlocució única, vàlida i potent per obtenir recursos de la Generalitat; crear una editorial i la distribució d'abast nacional; publicar una revista d'informació i debat juntament amb un llibre bibliogràfic anual; obrir una llibreria especialitzada i un sistema d'exposició itinerant o convocar congressos, seminaris, entre altres propostes. S'hi proposava també convocar un Primer

Congrés d'historiadors locals catalans en l'àmbit dels Països Catalans; iniciativa nova que tanmateix tenia uns precedents —no podem oblidar que el Centre neix precisament de la trobada d'estudiosos del 1974 per commemorar els 25 anys de la primera Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos (1950).

El procés de constitució d'una plataforma dels centres d'estudis culminà dos anys després amb la creació de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (CCEPC) el 1992. Mercè Renom Pulit, que va ser la gran impulsora de la seva creació per part del CECBLL, esdevingué la primera presidenta de la Coordinadora.

La validació de la producció de recerques i estudis locals i comarcals des dels centres d'estudis era una batalla important. El món acadèmic la ignorava, si no la menystenia; amb l'excepció d'un seguit d'historiadors de prestigi que hi apostaven clarament, entre els quals va destacar Josep Fontana, que va apadrinar, com s'ha dit, la primera recerca que edità el CECBLL. No debades, el Centre generà la línia de Recerques Col·lectives a nivell comarcal, i el seu primer treball, *Guerrilles al Baix Llobregat*, fou una fita significativa en

l'aportació de resultats a la història global; una recerca comarcal solvent, com a suma de recerques locals per treure conclusions comarcals i de valor més enllà de la comarca. Produir coneixement per incorporar-lo al coneixement nacional de Catalunya, una preocupació coincident amb la resta de centres d'estudis de parla catalana. I Josep Fontana l'apadrinà, en feu el pròleg i li reconeixia aquesta aportació de valor. Un valor que ell traslladà també a l'ensenyament: l'àmbit local i comarcal com a referent directe, immediat, proper per als professors i estudiants, que relliga la història global amb el seu entorn immediat.

L'ambició del Centre feu que amb el voluntariat no es pogués cobrir el dia a dia de la gestió, gestionar i dur a bon port l'ampli ventall d'activitats, crear un butlletí comarcal de difusió del coneixement i l'activitat rellevant de la comarca en l'àmbit cultural i patrimonial (en sentit ampli); tot això necessita una dedicació, l'alliberament d'algunes persones, i això fou l'altre gran cavall de batalla: aconseguir un cert finançament estable, més enllà de les subvencions finalistes, per mantenir aquesta activitat, cosa que comportà l'inici de negociacions per part del CECBLL amb les institucions

► I Jornades de Recerca Històrica i Social del Baix Llobregat, 27, 28 i 29 de novembre de 1990 a Sant Feliu de Llobregat. D'esquerra a dreta Jesús Mestre, Mercè Renom, Jaume Codina, Pere Gabriel, i Andreu Mayayo

de la comarca per a l'establiment de convenis amb els ajuntaments i amb el Consell Comarcal, que van començar a fructificar. També es van fer grans esforços per aconseguir el patrocini d'empreses de l'ampli teixit industrial que ens envolta, però amb pocs resultats.

Mercè Renom fou de facto la gerent o directora del Centre d'Estudis els primers anys d'aquest període i uns quants dels precedents, sense que en realitat existís aquesta figura; qui subscriu aquest text, que la rellevà, després que em proposés a la Junta, fou la primera persona contractada (el març 1990) pel CECBLL, a partir del moment que fructificaren els convenis, per fer-se càrrec de la gestió cultural del Centre; fita que també s'ha d'atribuir a Mercè Renom, el gran referent, en la seva lluita incansable per dotar el CECBLL dels recursos necessaris per consolidar un Centre potent i amb ambició. Mercè Renom s'havia incorporat al Centre d'Història Contemporània de Catalunya (CHCC), sota la direcció de Josep Benet, i des d'allà arribaren a la comarca possibilitats de col·laborar en projectes importants de recerca, ja que Benet considerava el territori i les recerques nominals en diversos dels seus projectes, com ara *El cost humà de la Guerra Civil*.

L'òrgan directiu del CECBLL, la Junta, en aquest període d'anys hibridava dos tipus de persones i dues maneres de fer, les quals van saber contemporitzar. Era una Junta que en podríem dir de transició, formada encara per molts dels fundadors o col·laboradors primerencs de l'entitat, amb el lideratge indiscutible de Jaume Codina, historiador respectat arreu, i amb persones amb grans coneixements com Josep Moran, que eren interlocutors reconeguts en el món del coneixement a nivell de Catalunya, a l'Institut d'Estudis Catalans, a l'Institut Cartogràfic de Catalunya o a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Però també per persones que s'hi anaven incorporant amb comptagotes procedents de noves fornades universitàries o del món periodístic, entre altres, sense pàtina d'erudit o cronista local, que aportaven una nova mirada. El Centre també procurava que la representació fos distribuïda per tot el territori, el Nord, la Vall Mitjana, el vessant de l'Ordal i el Delta, a fi de tenir present el sentir de tota la comarca. Al final, aquesta natural i progressiva renovació que es produïa per afluència voluntària de persones al CECBLL feu que la nostra entitat no quedés mai anquilosada.

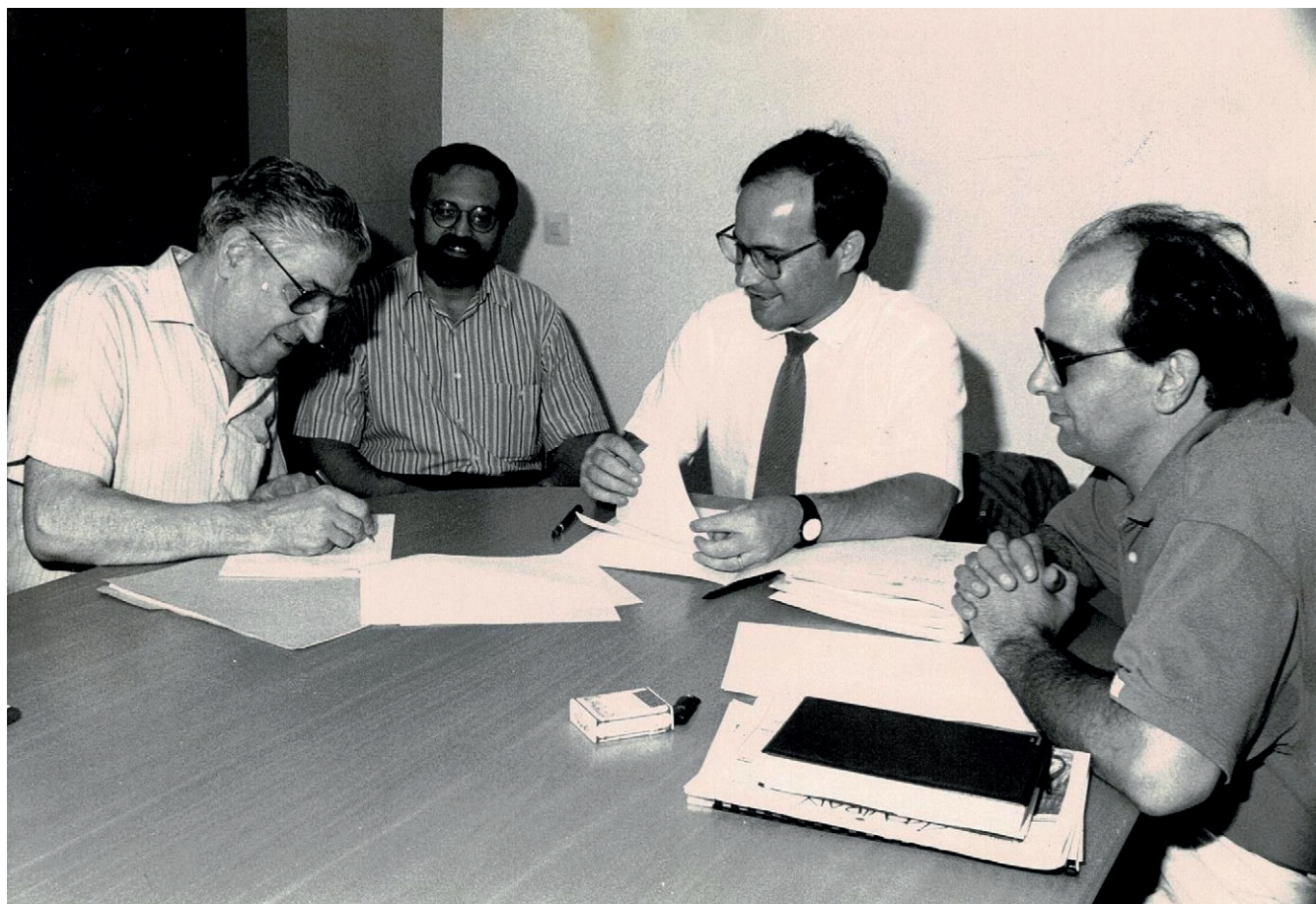
Més enllà de l'òrgan directiu que era la Junta, o no només, el CECBLL va anar incorporant en la seva òrbita altres persones compromeses amb la reflexió sobre el territori des dels seus coneixements com ara urbanistes, biòlegs i economistes, que feia que el CECBLL pogués reflexionar i fer propostes en l'àmbit territorial respecte dels reptes que es plantejaven a la comarca; assenyalaríem Miquel Roa, Narcís Prat i Manuel Herce.

En l'àmbit més historiogràfic i del patrimoni, s'incorporaven nous historiadors, conservadors, professors i doctorands que enllestien les seves tesis o realitzaven estudis i aportaven el seu coneixement al Centre, com foren Montserrat Pagès, Gemma Tribó, Josep Palos, Àngel Calvo, Carles Santacana, Assumpta Muset, Agnès del Maschio, i tants d'altres (resseguibles als butlletins del CECBLL). S'incorporava en definitiva al CECBLL un nou tarannà que obria la historiografia; a una història més social, econòmica i de gènere; a temàtiques més conflictives, més socials, com per exemple fou la recerca sobre *Les col·lectivititzacions al Baix Llobregat*, que també acabarà sent un llibre de referència a la universitat. Suposen un trencament respecte de les línies tradicionals.

Però no tot era història, com ha quedat palès. Són uns anys d'ebullició cultural. I el Centre hi és a totes, amb la increïble mancança de recursos, per aquesta gran aportació de treball de part de tothom, del Centre i d'un entorn ric, productiu i molt voluntarista; segurament pel moment mateix que es vivia. Un fenomen que es replicava en molts àmbits de la vida social i política de l'època.

La mateixa comunicació del Centre, amb l'edició d'un Butlletí que anà millorant i que a temporades podia comptar amb la dedicació de periodistes involucrats amb el CECBLL, com fou durant un temps Jesús Vila, i en un altre Oriol Pàmies, era també resultat d'aquesta vocació voluntarista. Una comunicació que també comptava amb la complicitat dels mitjans de la comarca, com ara el *Far del Llobregat* i *El Baix*.

A finals de 1990, i acabant aquest període, el CECBLL obria dues noves línies, fruit de les noves sinergies comarcals, ambdues en relació amb el seu genuí interès de generar coneixement comarcal, i fer-lo arribar al món de l'ensenyament. D'una banda, fortuïtament (o no tant), es plantejà i s'acordà un projecte nou per a un públic comarcal ampli, la realització d'un *Atles Comarcal del Baix Llobregat*. El

► Signatura del conveni entre el CECBLL i el Consell Comarcal del Baix Llobregat per a la realització de l'Atles del Baix Llobregat l'11 de juliol de 1989. D'esquerra a dreta Jaume Codina, Carles Riba, Josep Montilla i Jaume Francesch

Centre, com s'ha dit, buscava fonts de finançament que li permetessin consolidar-se com un Centre potent en la generació de coneixement. Un camí desitjable era establir un conveni permanent amb el Consell Comarcal, i un primer pas en el camí fou la signatura d'un conveni puntual entre ambdues parts i amb l'Institut Cartogràfic de Catalunya, que havia iniciat una col·lecció d'Atles comarcals. Aquesta formalització de la relació entre el Consell Comarcal i el Centre comportava implícitament el seu reconeixement com a referent de producció de coneixement sobre la comarca. Tot i que era una eina divulgativa, projectaria la comarca dins d'una col·lecció de Catalunya i es volia que fos un producte estrella, redactat per persones de referència en cadascuna de les matèries, com així fou. L'Atles veuria la llum uns anys després, el 1995.

Per altra part, com a resultat d'un llarg procés de treball amb el Centre Territorial d'Ensenyament, que comportà l'establiment de contactes entre historiadors, mestres i professors, i noves incorporacions com a col·laboradors al CECBLL, com Anna Argilés, se celebraren les I Jornades de Recerca Històrica i Social del Baix Llobregat, a Sant Feliu, els dies 27-29 de novembre de 1990, convocades pel CECBLL, el Consell Comarcal i la Delegació Territorial d'Ensenyament del Baix Llobregat. Jornades que el CECBLL havia plantejat amb l'objectiu de connectar la recerca i la divulgació sobre el medi comarcal amb la pràctica docent, les quals presentà Gemma Tribó per part del CECBLL, i que donaren peu a la convocatòria de les Primeres Jornades de Didàctica de les Ciències Socials i Naturals del Baix Llobregat l'any següent, obertes a la participació.